

ÇEVRE SORUNLARI

Dr. Ing. Şenel ERGİN
EGE Ü. GÜZEL SANATLAR FAK.

Çevre sorunları üzerine çok şey söylenir ve yazılır. Ancak bunlar ya çoğu kere nedenler yerine sonuçları sergiler niteliktedir -gerçekte sorunların çözümü için yüzeydeki nedenlerin üzerine gidilmesi dahi yeterli olamamaktadır-, ya da sorunların çözümü için getirilen önerilerin ulusal düzeyde olması halinde yetersiz kalacağı, sorunlara ancak uluslararası düzeyde alınabilecek önlemlerle çözüm getirilebileceği vurgulanır. Çevre sorunları söz konusu olduğunda, bir ekstremden diğerine düşme, çözüm getirecek yerde, bizleri her an burun buruna yaşama zorunda olduğumuz çevremizdeki sorunlardan uzaklaştırıcaktır. Kısaca, iki ekstrem uçtan hareketle çözüme gidilebileceği çok şüphelidir.

Ortak sular ve atmosfer düşünülüğünde, konunun içeriği gereği, direkt ilişki içinde bulunan ülkelerin bir araya gelerek ortak soruna ortak çözüm getirmeleri istenir, bu ayrıca zorunludur da. Bu konuda en tipik örnek Kuzey Avrupa'dan gösterilebilir.

İngiltere, Federal Almanya, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Polonya ve Çekoslovakya'nın enerji olarak kömür ve fuel oil kullanılan büyük endüstri bölgelerinde -bunlar az veya çok oranda S içerdiklerinden- yanma anında ortaya çıkan SO₂ gazı ile atmosfer doyurulur. Atmosferde O₂ ve su ile birleşen SO₂, H₂SO₃ 'e dönüşür. H₂SO₃ yüklü olarak yer değiştiren hava kütleleri, Norveç'in güney kesimlerinde yağmur ve kar halinde yeryüzüne inerek, son 15 yıl içinde sürekli yüzey sularının PH'sını düşürmektedir. Öyle ki, 1974 yılındaki ölçümlerde ortalama PH değeri 4.5 dir. En düşük günlük ortalama ise 2.7 bulunmuştur. Güney Norveç'de 1974 yılında kar ve yağmur halinde düşen toplam yağışın km² de 3.2 t H₂SO₃ içerdiği kaydedilmiştir.

Böyle yüzey sularının oldukça önemli oranda asitleşmesinin ağır ekolojik sonuçları vardır. Alabalık türündeki balıklar PH değeri 5'in altında olan sularda yaşayamazlar. PH değeri 4'ün altına düştüğünde ise, su organizmalarının önemli bir kısmı ölür.

Güney Norveç'deki oldukça büyük sayılabilecek 4800 adet yüzey suyunda yapılan incelemeler, 1000 adedinden fazlasının tamamen balıksız olduğunu ortaya koymuştur. Akut balık ölümleri, özellikle karın eridiği zamana rastlamaktadır, zira bu anda suyun PH değeri kısa sürede çok düşmektedir. Asit yüklü yağışlar toprağa düştüklerinde ise, topraktaki önemli besin maddelerini yıkarlar. Toprağın kimyasal yapısının değişmesi uzun sürede vegetasyon üzerinde, özellikle İskandinav ormanlarına olumsuz etkiler yapar. Bu soruna getirilebilecek tek ve köklü çözüm SO₂'nin yayılmasına kaynağında mani olmaktır ki, bu da ilgili ülkelerin yapıcı niyetle bir araya gelmeleriyle olasıdır.

Ortak sular düşünülüğünde, Akdeniz'in bugünkü durumu ile çevresindeki ülkelerin

tutumları örnek olarak verilebilir. Ama bu tipik uluslararası nitelik kazanan sorunların yanında, sayısı hayli kabarık olan dizi sorunlar vardır ki, bunlara ancak ulusal düzeyde alınacak önlemlerle çözüm getirilebilir.

Ulusal toprak, su ve atmosfer, birinci degede ülkede varolan kriter ve koşullardan etkilenmekte ve sorunlar oluşabilmektedir. Marmara, İzmir Körfezi ve Ankara'da atmosferin bugünkü durumu bunun en çarpıcı örnekleridir.

Sıralanan sorunların çözümüne diğer ulusların katkısı, uluslararası düzeyde yapılan bilimsel toplantıların, olası malzeme yardımlarının ötesine geçemez. Veya çok çok son yıllarda hayli tartışma konusu olan uzman gönderme-getirme yoluna gidilebilir.

ÇEVRE SORUNLARI İKİ ANA GRUPTA TOPLANMAKTADIR:

1- Bir yerin coğrafik konumuna ve doğanın o konumdaki verimlilik kapasitesine bağlı olarak, sınırları belli bazı alanların yerleşime uygunluk göstermesi ve daha sonra da çeşitli nedenlerle kentleşme olayının optimal noktada durdurulmaması sonucunda ortaya çıkan, yatay ve düşey yöndeki yoğun yerleşme, kısaca: *metropoliten ölçekte kentleşme*.

Hatta bu ölçüğe varmadan, planlı olduklarında normal sayılabilecek orta büyüklükteki kentlerimizin bu günkü durumu, kısaca *plansız kentleşme*.

2- Aktiviteleri gereği yoğun çevre sorunları yaratabilecek sektörel yerleşimlerin plansız uygulamaya alınması, kısaca: *plansız endüstriyel yerleşim*.

Bu iki ana grup günümüzde sayısız denecek kadar çeşitli ve değişik yoğunlukta çevre sorunu yaratmaktadır. Buradan hareketle, sorunlara tek tek çözüm getirmek yerine, sorunların dökümünü yapmak verdikleri ortak çıkmazı görmek, alınacak önlemleri de doğruca bu çıkmaza yöneltmek, mevcut beyin ve kol gücü ile daha çok ve isabetli iş yapma açısından gerekli görülmektedir.

Çevre sorunlarının bir çırpıda algılanması amacıyla, sorunların kaynağından döküme doğru ilerleyen bir tablo geliştirilmiştir. İncelendiğinde görüleceği üzere, aktivitelerin (sektörel yerleşimlerin) kullanım amacına uygun alan seçimine, yapısal yerleşimleri sırasında alınacak çevre koruma önlemlerinin ve teknolojik açıdan en az sorun yaratacak üretim seyrinin seçimine ilişkin kararlar, bir çıkmazda düğümlenmektedir. Bu çıkmazın merkezinde ise, her türlü yönü ile "*arazi mülkiyet sistemi*" olayı, -bir ölçüde de eğitim eksikliği- durmaktadır.

Çevre sorunlarının kaynaktaki çözümü ülkede geçerli arazi mülkiyet sistemi ve toplumda hüküm süren eğitim yokluğu/yetersizliğinde düğümlenirken, acaba çevre sorunları felaketiyle uğraşmaya hangi düzeyde başlamalıdır?

ÇEVRE SORUNLARININ DÖKÜMÜ

Sorun kaynağı No: 1

Kentsel alana insan akımı- yatay ve düşey yönde yoğun yerleşme,

- Gürültü kaynaklarının sürekli artması ve kontrolsüz bırakılması,
- Arsa spekülasyonu olgusu, gece kondu sorunu, konut sıkıntısı,
- Altyapı hizmetlerinin yetersiz kalması, (kentlerin artıklarla dolması)
- Ulaşım alan ve ağlarının yetersizliği,
- Ekolojik faktörlerdeki niteliksel bozulma (Çevre kirlenmesi -hava, su kirliliği)

Sorun kaynağı No: 2

Plansız endüstriyel yerleşim -"turizm endüstrisi" dahil

- Ekolojik faktörlerdeki niteliksel bozulma (çevre kirlenmesi)
 - Havanın niteliğinin bozulması,
 - Toprağın niteliğinin bozulması,
 - Suyun niteliğinin bozulması, (yeraltı-yerüstü suları, kıyı ve deniz kirlenmesi)
- Somut olarak algılanan çevrenin bozulması,
 - Kıyılardaki düzensiz yerleşmeler,

- Katı artık yığınları oluşumu,
- Gürültünün sürekli artması,
- Doğanın tahribi.

Sonuçlar:

- Doğal alan kaybı,
(Verimli tarım alanlarındaki ve ormanlık bölgelerdeki, doğal çeşitlilik gösteren kıyı şeritlerindeki alan kaybı, yol, alt yapı, konutsal, endüstriyel ve turistik yerleşmeler için)
- Geleneksel mimari ve kent dokusundaki bozulmalar,
- Doğal ağırlıklı ekosistemlerin kentsel-endüstriyel ekosistemlere dönüşümü,
- Toprak yüzeyinin geçirgenlik niteliğinin ortadan kaldırılması ve toprak su düzeninin bozulması,
- Doğal ağırlıklı ekosistemlerin beslenme zincirine sokamayacağı artıklarla yüklenerek dengeden çıkarılması,
- Km'lerce kıyı betonlaşması nedeni ile kıyı ekosistemlerinin bozulması,
- Verimli tarım topraklarının çoraklaştırılması,
- Flora ve faunanın tahribi, nesil ve tür tükenmeleri,
- Hızlandırılmış erozyon,
(Örneğin: karayolları, maden ve taş ocakları çevrelerinde)
- İnsan-hayvan-bitki yaşam ortamının kötüleşmesi,

Sorun kaynağı No: 3

Diğer etkenler

- Doğal erozyon (Jeolojik erozyon),
(arazinin doğal topografyasına uygunluk göstermeyen toprak işlemleri ve mer'aların ölçsüz ve kontrolsüz açılması neticesinde hızlandırılmış erozyon)
- Tarımda kullanılan kimyasal gübrenin bitkiler tarafından kullanılamayan büyük bir kısmının drenaj yoluyla tatlı sulara karışması ve su içi flora ve faunasını öldürmesi
- Zirai ilaçların ve bütün deterjanların fauna ve florayı olumsuz yönde etkilemesi,
- Petrol nakli sırasındaki kazalar, nakil borularındaki sızıntılar, petrol artıklarının denize verilmesi.

Sonuçlar:

- Toprak kaybı,
- Toprağın niteliğinin bozulması,

- Yeraltı ve yerüstü akar ve durgun suların niteliğinin bozulması,

- Canlıların yaşam ortamlarının kötüleşmesi

GENEL SONUÇ: ÇEVRE SORUNLARI

Ekolojik Dengenin Bozulması

(İnsan-doğa ilişkilerindeki bozulma)

Önlem Önerileri:

- Ülke ölçüsünde yapılacak ekolojik planlama,
- Ekolojik planlama ışığındaki kalkınma planı gereğince arazi kullanım planları,
- Ülke ölçeğinde dengeli bir kırsal-kentsel yerleşimin sağlanması, (nüfus, arazi mülkiyeti ve eğitim sorunlarının çözümü)
- Kullanım amacına uygun alan seçimi,
- Peyzaj planlaması açısından doğayı koruma, onarma ve geliştirme çalışmaları,
- Doğal ağırlıklı peyzaj ile kültürel (yapay) ağırlıklı peyzaj arasındaki dengeli ve ahenkli bağlantıyı sağlama,
- Kentlerde fazla büyümeyi önleme,
(Örneğin: nüfus akımına başka yönler gösterilme, kent çevresinin yeşil kuşakla çevrilmesi)
- Yerleşim yoğunluğunu ayarlama,
- Arsa spekülasyonunun önlenmesi,
- Yapı yoğunluğunun ayarlanması,
- Kat sayısındaki düzenlemeler,
- Kütle-boşluk ve kitle-boşluk ilişkilerinde ekolojik ilkelerin göz önünde tutulması,
- Hava kirliliğini önleme açısından yakıt türü, kalitesi ve sistemlerinin amaca uygun seçimi,
- Sağlık koşullarına uygun iç ve dış mekân standartlarının saptanıp, uygulanması,
- Endüstri kuruluşlarının zararlarını önleyici yasal yaptırımlara gidilmesi,
- Endüstriyel artık sorunlarının çözümlenmesi, (örneğin: artıkların tekrar üretime sokulabilmesi üzerine araştırma ve çalışmaların yürütülmesi, artıkların yeşillendirilmesi çalışmaları)
- Peyzaj bozulmalarına karşı biyolojik onarım çalışmaları,
(örneğin, bitkilendirme, erozyon önleme ve bataklıklarla ilgili çalışmalar)
- Ülke ve bölge ölçeğinde yeşil planlama,
- Ülke ve bölge ölçeğinde rekreasyona yönelik iç ve dış mekân olanaklarının sağlanması ■